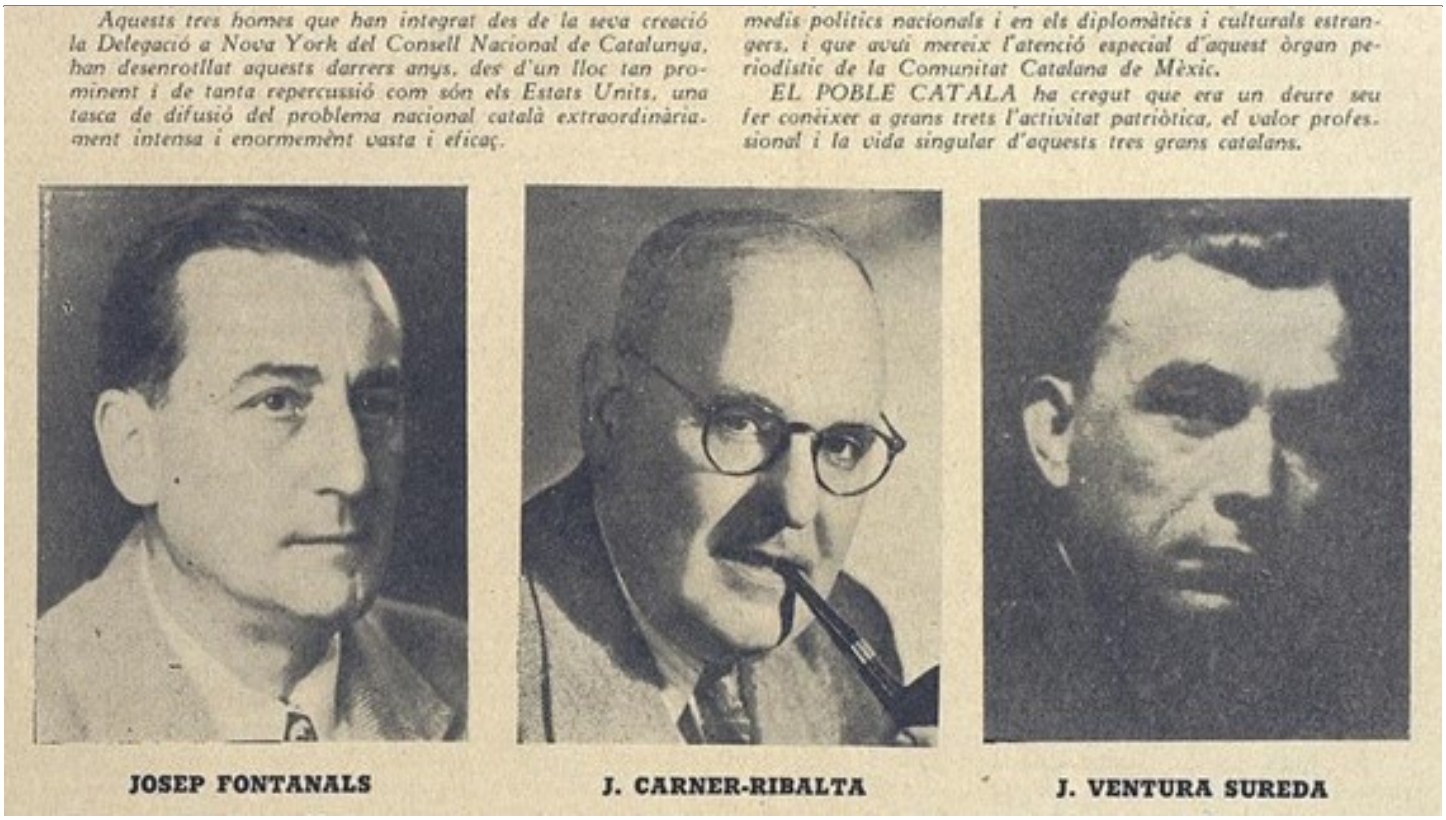

Aquests tres homes que han integrat des de la seva creació la Delegació a Nova York del Consell Nacional de Catalunya, han desenrotllat aquests darrers anys, des d'un lloc tan prominent i de tanta repercussió com són els Estats Units, una tasca de difusió del problema nacional català extraordinàriament intensa i enormement vasta i eficaç.

medis polítics nacionals i en els diplomàtics i culturals estrangers, i que avui mereix l'atenció especial d'aquest òrgan periodístic de la Comunitat Catalana de Mèxic.

EL POBLE CATALA ha cregut que era un deure seu fer conèixer a grans trets l'activitat patriòtica, el valor professional i la vida singular d'aquests tres grans catalans.

JOSEP FONTANALS **J. CARNER-RIBALTA** **J. VENTURA SUREDA**

La Generalitat de Catalunya contra la llibertat dels catalans (1939-1945): Història d'un projecte d'alliberament nacional

Autor: Andreu Marfull i Pujadas
Data de publicació: 14-10-2023

L'Andreu Marfull ens presenta una breu ressenya de la història d'un projecte d'alliberament nacional concebut a Londres i Nova York, entre els anys 1939 i 1945, que acabà essent desmantellat per la Generalitat de Catalunya republicana, a l'exili.

Punt de partida: Cartes de la Fundació Ramon Llull, fundada a París el 1939, signades per n'Antoni Maria Sbert. La primera es dirigeix al Comitè Català Antifeixista de Nova York, amb data 22 d'abril del 1939. La segona, de 26 de juliol del mateix any, es dirigeix al Casal Català de Nova York, però és a la mateixa adreça. La raó és que en aquests temps adopten el nom de Casal Català. Font: Fons Víctor Castells, Arxiu Nacional de Catalunya (ara es troba al Fons Josep Carner Ribalta del mateix Arxiu Nacional). Data de la consulta: octubre de 2020.

Carta 1 de 1939
Carta 2 de 1939

A les dues cartes, el catalanisme exiliat a França, un cop cau Catalunya enfront les tropes feixistes i reorganitzat provisionalment com a Fundació Ramon Llull, demana ajut als catalans de Nova York.

A la primera carta informa de l'activitat feta per protegir el patrimoni català, així com de la gravetat de la situació de l'exili dels catalans i dels problemes financers per atendre'ls, que es troben agreujats, atès que els diners de la Generalitat se'ls ha quedat gairebé tots la República Espanyola. Però també és destacable com posa de manifest la idea d'una Espanya plurinacional, on tots els pobles han decidit lliurement autogovernar-se així. I, altrament, és estremidor com demana que els catalans difonguin activament la llengua, la història i la cultura allà on siguin per garantir que no es perdrà, per amor a la Pàtria. La carta, aquí transcrita íntegrament, diu així:

París, 22 d'abril del 1939.

Comitè Català Antifeixista.

General PO. Box 456.

NEW YORK CITY. (New York)

USA.

Distingits compatricis,

La pèrdua de la nostra estimada Catalunya posa en perill la nostra existència nacional. Més de cinc cents mil catalans mancats d'allotjament i de roba, mal alimentats, pateixen en els camps de concentració de França. Llur situació els empeny a tornar a Catalunya, però, la repressió i la persecució a la nostra Pàtria és tan despietada que tornar-hi és anar envers la mort. Homes sense cap significació política, intel·lectuals respectats fins ara per totes les situacions, com l'historiador Carles Rahola, de Girona, de més de 60 anys d'edat, han estat afusellats. En aquestes circumstàncies, la nostra gent està en perill de perdre la fe en una Pàtria lliure i nostra, per la qual mig milió de catalans establerts a totes les contrades del món, tenim el deure de treballar.

La Generalitat va salvar tot el patrimoni artístic, històric i científic de Catalunya, testimoni sempre viu de la nostra vitalitat nacional. Mentre l'aviació feixista esfondrava la Catedral de Barcelona, la Generalitat tenia escampades i amagades en els indrets més llunyans les col·leccions dels museus, els arxius i les peces més valuoses de les nostres biblioteques, i París admirava una selecció de l'Art Català antic, exposada primer al Museu "Jeu de Paume" i després al castell de Maisons Laffite.

La Generalitat va recollir, fins on va poder, tots els objectes de valor no artístic, l'or i l'argent, pagant-ne llur preu als qui n'acreditaven la legítima propietat i traient-los de l'abast dels corbs que tota revolució atrau sobre les despulles d'un passat que s'esfondra.

Una Llei de la República va obligar el Govern Català a lliurar totes aquestes reserves i dipòsits en valors, curosament conservats pel Departament d'Hisenda. La Generalitat va donar-li compliment i el Govern Central, tenint en el seu poder la frontera i la duana, va poder realitzar-los com millor li va convenir. El Govern Català restava garantit, pels rebuts que posseeix, de tot el que fou lliurat a la República.

Quan va iniciar-se la desfeta del front de Catalunya, en el qual no hi havia ja cap comandant català, vàrem creure necessari preveure i organitzar l'evacuació i l'assistència a França de la població civil. El Govern central i els sectors estranys infiltrats a Catalunya, qualificaren aquesta previsió de derrotisme. L'evacuació va ésser obstaculitzada fins a darrera hora per les dificultats de tramitació dels passaports. El Govern Central va negar-nos les divises necessàries per organitzar l'assistència a França.

Així les coses, el desastre va desbordar tots els plans de l'Estat Major Central. Va succeir el que nosaltres havíem anunciat reservadament. El President Companys, una vegada més, i en presència de testimonis qualificats, va insistir requerint el senyor Negrín per tal que posés a disposició de la Generalitat els mitjans necessaris per a organitzar l'assistència a França dels refugiats. La resposta del senyor Negrín va ésser encara la mateixa: encara que es perdés Catalunya, restava la zona del Centre i la guerra havia de continuar; per tant, tots els mitjans econòmics eren necessaris per a mantenir la resistència; per ajudar els casos més significats va lliurar… 150.000 francs, cent cinquanta mil! Amb aquesta quantitat va ésser establerta a Perpinyà una oficina que va rebre els primers evacuats a l'assistència als refugiats. Aquests romanents eren força migrats puix que la Generalitat feia més d'un any que no tenia a càrrec seu els proveïments i no realitzava tampoc operacions per compra de les indústries de guerra, incautades també pel Govern Central. Esgotats aquests romanents i reconegut el Govern de Franco per França, la Generalitat no podia realitzar cap funció de Govern en territori estranger.

El Govern feixista espanyol ha començat tot seguit la persecució contra la nostra llengua, prohibida per Decret, i contra totes les manifestacions de la cultura catalana. Una i altra no moriran a l'Espanya nacional, puix que els nacionalistes espanyols exaltaran els seus valors; perseguiran també els homes liberals que restin a Espanya, però la llengua i l'exaltació del passat, seran senyera del moviment nacionalista de l'Espanya castellana, imperialista i unitària, enemiga de l'única Espanya possible i gran, l'Espanya plurinacional, comunitat de nacions federades per la lliure

voluntat de llur [poble?] de restar associades en una empresa universal, sense abdicar de la seva sobirania i del seu dret a la independència.

La llengua i la cultura catalanes, pel contrari, han restat sense territori, foragitades de casa nostra per l'invasor. Els catalans escampats arreu del món han de tenir escoles on llurs fills puguin aprendre la nostra Història, la nostra literatura, ensenyades per catalans i amb llibres que no siguin inspirats pel sectarisme anticatalà ni escrits pels qui no coneixen el nostre poble. Altrament, la segona generació dels nostres fills haurà perdut tot contacte amb la Pàtria catalana, el qual sentiment és compatible amb qualsevulla ciutadania de país liberal, perquè els catalans no som imperialistes.

Sentint profundament aquesta responsabilitat, un grup de catalans deslligats de tots els partits polítics espanyols i de tots els extremismes socials, perquè aquests extremismes són incompatibles amb la veritable Catalunya, treballem amb l'ajut de bons amics francesos i sota l'alt patronatge del President Companys, en la seva qualitat de representant legítim del nostre poble, per tal d'organitzar el manteniment de la cultura catalana i establir una unitat positiva de tots els catalans, ajudar els refugiats, gestionar llur plaçament en tots els països que vulguin admetre'ls, continuar i millorar l'ensenyament de la nostra llengua, publicar els treballs dels nostres artistes, les nostres cançons i totes les manifestacions de la nostra ànima col·lectiva.

És per aquesta obra que us demanem el vostre ajut. És perquè sabem que no haveu perdut la fe amb Catalunya que esperem de vosaltres tot l'esforç que Catalunya mereix. Si el mig milió de catalans expatriats no podem donar-li el suport de la nostra solidaritat, és evident que no seran pas els catalans i estrangers els qui voldran mantenir-la.

Catalans d'Amèrica! Per Catalunya, que viu en el vostre cor i ha de mantenir-se viva en el cor dels vostres fills, us demanem un esforç continuat, generós, enquadrat dintre la unitat estricta de la nostra Central de París! Altrament, l'esforç dels catalans serà encara manifestació eixorca de particularismes que esmicolen la unitat nacional i són impotents per a reconstruir una Catalunya capaç d'esser una Nació.

Vostre,

[Antoni Maria Sbert, signatura]

A la segona carta, Sbert torna a demanar ajut. Allà s'informa que la Fundació Ramon Llull està liderada per un Consell d'Administració format per en Pompeu Fabra, Pau Casals, Antoni Rovira i Virgili, Pere Bosch Gimpera, Carles Pi i Sunyer, Lluís Nicolau d'Olwer, Ventura Gassol, Josep Pous i Pagès, i Antoni Maria Sbert, el darrer com a Delegat General de la Fundació. I en aquesta carta s'informa del compte corrent del banc on fer l'ingrés, de Nova York (National City Bank of New York), a nom de N'Sbert.

Com és sabut, la Generalitat de Catalunya es reconstrueix a França, però l'any 1940 es desmantella per la invasió nazi, i per l'afusellament de Lluís Companys. Com a contrapartida, a Londres es crea el Consell Nacional de Catalunya, que presideix En Carles Pi i Sunyer, el mateix 1940. Altrament, a Nova York, amb el deure de respondre lleialment a la deplorable situació dels catalans a França, i a Espanya, motivats en gran mesura per les sentides paraules de N'Sbert, comença una resistència activa, que, de fet, és continuadora d'una d'anterior en què ajuden a Francesc Macià, abans de la Segona República Espanyola. L'any 1940 publiquen el manifest Els Catalans de Nordamèrica i el Redreçament de Catalunya, que reparteixen per arreu del continent i dels EUA.

1940, Manifest dels catalans de Nova York

De forma resumida, vull indicar que l'arrel d'aquest Casal Català es troba al Centre Nacionalista Català de Nova York, creat el 1920, on ja hi figuren dos dels membres destacats d'aquesta història: En Josep Maria Fontanals i En Joan Ventura i Sureda. Entre les gestions fetes, destaca el suport donat a En Francesc Macià, el 1925, per a armar una rebel·lió catalana per fer fora el dictador Miquel Primo de Rivera, el pare del fundador de la Falange. Però, amb els anys, canvien de nom. El 1939 se'ls coneix com a Comitè Català Antifeixista, i el 1940 apareixen com a Casal Català de Nova York, essent el nom popular que agrupa als catalans de la ciutat, que es manté fins el 1963.

És a dir: comença una doble reconstrucció catalana, a Londres i a Nova York, que no entra en contacte fins l'any 1941. A partir d'aquest moment, resultat d'una fructífera col·laboració en què s'hi afegeix el Govern Basc a l'exili, el 1942, els catalans de Nova York s'estableixen oficialment als Estats Units d'Amèrica com a membres del Govern Català a l'exili.

S'inicia, així, una estreta col·laboració entre Londres i Nova York, i entre Nova York i Washington, fent de Nova York el

pilar de la comunicació entre el catalanisme refugiat a Londres i l'exiliat al continent americà. I es planteja, sense embuts, demanar a la comunitat internacional l'alliberament nacional dels catalans, mitjançant un referèndum d'autodeterminació, amb l'escenari aleshores raonable d'obligar al general Franco i a la Falange a renunciar al govern d'Espanya, un cop vençut el feixisme a Europa. El parlament que en Pi i Sunyer fa a Londres l'11 de setembre de 1941, titulat La voluntat dels catalans i el redreçament d'Europa és, en aquest sentit, una obra d'art, un clam a l'autodeterminació més genuïna:

1941, Parlament d'en Pi i Sunyer

Londres i Nova York treballen en aquesta direcció, fins que l'any 1945 s'envia, des de Nova York, a les Nacions Unides, una apel·lació amb aquest objectiu. L'ocasió s'ho mereix. Se celebra, a San Francisco, la Conferència internacional que acordarà la Carta de les Nacions Unides, és a dir, les bases per al nou dret internacional que des d'aleshores és vigent.

1945 Appeal ORIGINAL The Case of Catalonia
1945 Appeal THE CASE OF CATALONIA
1945 Apel·lació EL CAS DE CATALUNYA
1945 Apelación EL CASO DE CATALUÑA

Els signants són En Josep Maria Fontanals, En Josep Carner Ribalta i En Joan Sureda.

En aquesta apel·lació es presenta el projecte d'alliberament de Catalunya, i d'Espanya, mitjançant un projecte d'autodeterminació, on es decideix com es vol ser governat. Ve a ser la idea de N'Sbert, però incloent de forma clara el dret a ser una nació lliure. És un treball honest, resultat d'una lluita ininterrompuda de sis anys que els autoritza a prendre la iniciativa.

El retorn a un nou ordre democràtic, fins i tot a Espanya, emergeix a l'horitzó de l'esperança dels catalans a l'exili. Els fets es precipiten quan es convoca la Conferència d'Organització Internacional de les Nacions Unides a San Francisco. En Josep Maria Fontanals, president del Casal Català de Nova York (cap visible del govern català a l'exili dels EUA), en carta de 9 d'abril de 1945 enviada a Pi i Sunyer, informa de la conveniència de presentar-hi una apel·lació, i es demana la conformitat de Londres. L'apel·lació s'idea a Nova York com a exercici de coherència política, alineada amb els propòsits fundacionals de la Delegació Catalana de Nova York. I, en carta de 16 de juliol de 1945, informen En Pi i Sunyer que la seva missió ha estat acomplerta.

La correspondència duta a terme és extraordinària. S'envien cartes a les entitats d'arreu per a demanar-los la seva adhesió, i es rep un suport absolut, en la forma de telegrames enviats per les entitats catalanes d'Amèrica, i amb les respostes rebudes des de les Nacions Unides, que es poden consultar a l'Arxiu Nacional de Catalunya. Paral·lelament, es reparteixen exemplars de l'apel·lació per les principals biblioteques nord-americanes i pel continent americà. L'apel·lació s'envia als organitzadors i els delegats de la Conferència de San Francisco el 4 de maig del 1945.

1945, Carta dels catalans de Nova York a les Nacions Unides
1945, Telegrames de les entitats catalanes autoritzades per representar al catalanisme a l'exili, que autoritzen els catalans de Nova York a presentar l'apel·lació

L'apel·lació és recepcionada pel Secretari General de les Nacions Unides i nombroses nacions presents a San Francisco. Als EUA els coneixien, i a l'Imperi Britànic, per haver col·laborat amb l'OSS (la intel·ligència nord-americana durant la Segona Guerra Mundial, abans que es creés la CIA). Per més informació, us recomano llegir el llibre de referència que s'informa al final d'aquest article.

1945, Cartes del Secretari General de les Nacions Unides als catalans de Nova York
1945, Cartes de resposta de les delegacions dels països participants a la Conferència Internacional de San Francisco de les Nacions Unides

El treball és impressionant, però, tristament, el govern republicà de la Generalitat es reorganitza amb altres idees i no hi dona suport, obligant els catalans de Londres a fer-se enrere. Pi i Sunyer els abandona, i N'Sbert també. Al darrera, hi ha la figura del secretari general d'ERC, Josep Tarradellas, i el braç de la maçoneria. Carles Pi i Sunyer ho deixa escrit a les seves memòries (publicades pòstumament el 1979). Són ells els qui volen un govern republicà espanyolista i, per

tant, desautoritzar la via de l'autodeterminació. I l'altre element clau, en aquesta història, és N'Anton Maria Sbert, reconegut francmaçó de la lògia Hispania fundada a París el 1939, just quan els catalans fan de França la seu del govern a l'exili. En Pi i Sunyer (1979, p. 109) diu que l'organització, de boca d'En Tarradellas, estava acaparada per un grup francmaçó (cito)

«que no permet saber absolutament res del que fa referència a les altres persones ?crec que són moltes i molt importants? que no formin part de la lògia… i no donarà cap mena de facilitat ni permetrà que ningú, ara per ara, intervingui en la política que ells fan».

En Pi i Sunyer ressalta que (segons diu En Tarradellas) aquesta lògia està interessada a restablir un govern provisional a Espanya en què hi figurin el mateix Pi i Sunyer i N'Sbert. És a dir, un projecte polític aliè a canvi de poder i un suposat suport que, al final, va resultar ser un parany. Els líders catalans republicans van boicotejar el projecte d'autodeterminació davant les Nacions Unides per zel, menyspreu i/o la promesa de poder polític i, clar, l'esperança de poder persistir al costar del bàndol vencedor a la postguerra. I això es pot entendre, però, políticament, de cara als catalans que van recolzar el projecte d'autodeterminació, ho van esgarriar tot per una aposta que no compartien, i que, al final, no va servir per res.

A tall de contextualització, cal destacar que, des de l'any 1939, els polítics catalans mantenen el contacte amb el republicanisme espanyol a l'exili i depenen d'ells per subsistir. Així, el 1945, el govern de la Generalitat a l'exili, que presideix En Josep Irla, aspira a la reconstrucció de l'Espanya republicana de les autonomies (utòpica). Tal com ho detalla En Carles Pi i Sunyer ?el president del Consell Nacional de Catalunya? a les seves memòries, es preveu que sigui la República Espanyola (a l'exili) qui pagui el sou i les despeses als polítics catalans. Més concretament, s'encarrega a En Pi i Sunyer que construeixi el nou govern, però, a canvi, se li demana que desmantelli el Consell Nacional de Catalunya de Londres i renunciï al projecte d'autodeterminació presentat a les Nacions Unides per part dels catalans de Nova York. El resultat, en aquest context, no fou favorable. Gairebé tothom gira l'esquena a En Pi i Sunyer. Refusen entrar-hi En Pau Casals i En Josep Tarradellas (curiosament, si bé segueix formant part del partit, ERC, i al costat del nou govern), i rep l'hostilitat dels membres del Consell Nacional de Londres, en especial d'En Batista i Roca i En Trueta, i dels catalans d'Amèrica organitzats pel projecte d'alliberament català. Així, l'agost del 1945, En Pi i Sunyer renuncia a formar govern i recomana al president Irla que sigui ell mateix qui el creï i el presideixi. D'aquesta manera, s'acorda un govern de mínims presidit per ell i format per En Pompeu Fabra, N'Antoni Rovira i Virgili, En Josep Carner, En Joan Comorera, En Josep Xirau i el mateix Pi i Sunyer. El nou govern es constitueix el setembre de 1945 quan es força la dissolució de la Delegació de Nova York.

Resultat d'una mala elecció, l'apel·lació és desatesa. Però el tracte, en el seu moment, és de reconeixement legítim.

Mentrestant, s'arriba a d'altres acords entre Franco, la monarquia Borbó i l'ordre internacional occidental, que desautoritza el projecte republicà espanyol. Així, el Govern de la Generalitat plega quan es queda sense els recursos del Govern espanyol a l'exili, i, el que és pitjor, la memòria col·lectiva dels catalans s'ha oblidat d'aquest episodi (que la historiografia oficial no reconeix, encara), i no ha après la lliçó que, ni amb el feixisme, ni amb la monarquia ni amb el republicanisme espanyol es pot confiar ingènuament. Ni amb l'ordre internacional (que et recolza o t'abandona d'acord amb els seus interessos), quan es tracta de reclamar la nostra llibertat. Ni amb els polítics catalans que ens volen fer creure el contrari.

Andreu Marfull

Bibliografia:

-Pi i Sunyer, Carles (1979): Memòries de l'exili: El Govern de la Generalitat, París 1945-48. Barcelona, Curial.

-Marfull, Andreu (2021): Els catalans apel·len a les Nacions Unides. D'Utrecht a San Francisco, passant per Nova York (1713-1945-2017). Barcelona, Ediciones de La Tempestad / Llibres de l'Índex.